

Prístup k tvorbe študijných programov

Jan KRÁČMAR

Úvod

Úspešnosť podniku do značnej miery závisí na kvalite jej riadenia, inými slovami na riadiacich kvalitách jej vedúcich pracovníkov a na kvalite systému riadenia. Rozvoj kvalifikácie k riadiacej práci je vo všeobecnosti zložitý a dlhodobý proces, ktorý sa opiera o vrodené dispozície, životné skúsenosti a prax. Možno povedať, že úspešné vykonávanie významnejších riadiacich funkcií je v súčasnosti takmer nemysliteľné bez príslušnej vysokoškolskej prípravy. Jej účelom je poskytovať teoretické zázemie na rozvoj riadiacich znalostí a zručností vedúcich pracovníkov a na rozvoj podnikových systémov riadenia. Obdobne je to možné povedať o kvalifikácii špecialistov na analýzu a projektovanie systémov riadenia.

Vysokoškolské študijné programy ekonomického zamerania preto venujú tejto problematike systematickú pozornosť a táto problematika sa stala nedeliteľnou súčasťou štúdia na školách, ktoré študijné programy tohoto zamerania realizujú.

Najvýraznejšie sa to prejavuje u študijných programov v rámci študijných odborov Manažment a Ekonomika a manažment podniku.

Tvorba uvedených študijných programov nie je bezbrehý proces, ale je regulovaná a existujú východiská, ktoré je potrebné pri tvorbe študijných programov rešpektovať.

1. Východiská tvorby študijných programov

Študijný program je základný dokument každej vysokoškolskej inštitúcie. v ňom sa odráža profil konkrétnej vzdelávacej inštitúcie. Študijný program určuje aj profil jej absolventa., lebo vysokoškolské vzdelanie v študijnom odbore, alebo v kombinácii študijných odborov je možné získať len štúdiom podľa akreditovaného študijného programu v tomto študijnom odbore alebo v kombinácii študijných odborov.¹

Pri tvorbe študijných programov je vhodné vychádzať z dokumentu Konceptia rozvoja výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15-20 rokov (projekt „MILÉNIUM“), ktorý prijala vláda Slovenskej republiky.

Táto koncepcie poukazuje na celosvetové trendy, z ktorých musí rozvoj výchovy a vzdelávania na Slovensku vychádzať. Medzi tieto trendy možno zaradiť tieto:

¹ Pozri: Zákon č. 131/2002 Z.z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Dostupné na internete:

http://www.minedu.sk/data/USERDATA/Legislativa/Zakony/2002_131.pdf, § 51.

- Predovšetkým prechod od industriálnej spoločnosti k informačnej, učiacej sa spoločnosti, v ktorej rozhodujúcim zdrojom vývoja nie je kapitál, ale informácie. Prechod k informačnej spoločnosti je predpokladom pre vytvorenie spoločnosti duchovnej, ľudskej. To implikuje zmeniť paradigmu vzdelávania – od drilovania a memorovania informácií prejsť k rozvoju schopnosti vyhľadávať relevantné informácie a efektívne s nimi pracovať, vedieť pracovať s internetom.
- Explózia informácií vyvoláva protirečenie medzi obmedzenou kapacitou ľudskej pamäti a absorbovaním narastajúceho počtu informácií. Absolventi škôl si musia zo škôl odniesť okrem poznatkov a vedomostí aj trvalejšie hodnoty, akými sú pozitívne postoje k sebe, práci, ľuďom, motiváciu pre produktívny život, etický hodnotový systém, rozvinuté poznávacie schopnosti (racionálne sa učiť, poznávať, tvoriť, hodnotiť, komunikovať a pracovať s informáciami a pod.).
- Škola prestáva byť dominantným zdrojom informácií. Pre školu z toho vyplýva potreba zmeny jej zamerania z tradičného odovzdávania vedomostí na osvojenie si metód spracovania a aplikácie informácií študujúcimi.
- Rýchle tempo inovácií v technológiách, najmä informačných podstatne zvyšuje produktivitu a kvalitu výroby. Príprava na povolanie by sa mala v počiatočnej etape orientovať na všeobecné schopnosti, spôsobilosti a zručnosti a nie zručnosti špecifické, tie by sa mali vyučovať neskoršie oproti terajšiemu stavu nášho školstva. To umožní, aby sa zvýšila pracovná flexibilita a mobilita človeka, ale aj jeho tvorivosť v globálnom priestore nielen Európy.
- Prechod z primárnej a sekundárnej sféry ekonomiky do terciárnej sféry prináša potrebu kvalitnejšieho a vyššieho vzdelania zabezpečujúceho počítačovú gramotnosť, komunikatívne zručnosti aj v cudzích jazykoch, kvalitnú prácu s ľuďmi, vysokú mieru tolerancie k rozličným kultúram, schopnosti spolupracovať, tvorivo riešiť problémy v tímovej medzinárodnej spolupráci.
- Globalizácia sveta prináša obrovské zmeny a možností pre človeka, spoločnosť, ale zintenzívňuje sa aj konkurenčný boj na svetových trhoch. Z tohto vyplýva pre vzdelávací systém potreba rozvíjať flexibilitu schopností žiakov a študentov, rýchlu adaptabilitu, neustále nové riešenia problémov. Globalizácia nesie v sebe aj nebezpečie "stratenia" sa človeka vo svete, zabudnutie na svoje korene, zosilnenie tržného tlaku na osobnosť, tlaku na jej etické kvality a hodnotový systém. Škola aj v tomto smere môže vyvinúť úsilie na prípravu človeka budúcnosti, ktorý by odolával negatívnym tlakom globalizácie a na druhej strane bol by schopný prevziať na seba globálnu zodpovednosť.²

² Konceptia rozvoja výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15-20 rokov (projekt „Milénium“). Dostupná na internete: <http://www.soupcabajskanr.edu.sk/texty/milenium.doc>, s. 10.

Uvedené celospoločenské trendy predstavujú všeobecné východiská, ktoré by mali byť pri tvorbe študijných programov rešpektované.

2. Všeobecné ciele vzdelávania

Z trendov spoločenského vývoja je možné odvodiť všeobecné ciele vzdelávania, ktorých realizáciu je nevyhnutné vo vysokoškolských vzdelávacích inštitúciách zabezpečiť práve prostredníctvom študijných programov. Len tak bude vzdelanosť ich absolventov zodpovedať potrebám rozvoja človeka a spoločnosti v európskom priestore. Podstatou týchto všeobecných cieľov vzdelávania je úsilie o cieľavedomý a systematický rozvoj:

- poznávacích schopností študentov, ktoré sú predpokladom inteligencie ich myslenia a prejavujú sa v ich schopnosti učiť sa riešiť problémy, samostatne sa orientovať v narastajúcom množstve informácií, analyzovať a využívať ich v profesionálnej činnosti a životných situáciách,
- emocionálnej zrelosti študentov, ktorá je základom ich emocionálnej inteligencie a spolu s rozvinutými poznávacími schopnosťami je významným predpokladom ich kvalitného života,
- motivácie študentov k sústavnému samostatnému sebazvdelávaniu a rozvoju hodnotovej orientácie, ktorá je predpokladom ich pozitívneho vzťahu k sebe samému, k iným ľuďom, prírode a spoločnosti,
- komunikačných spôsobilostí, ktoré sú podmienkou života a spolupráce s inými ľuďmi,
- sebaregulácie, ktorá je predpokladom pre zodpovednosť za seba, svoje správanie, konanie a prispôsobovanie sa dynamicky sa meniacim životným a profesionálnym podmienkam.³

Z uvedených cieľov je zrejmé, že je potrebná zmena filozofie vzdelávania vyžaduje predovšetkým prechod od encyklopedicko-memorovacieho vzdelávania k vzdelávaniu tvorivo-humanistickému. Táto požiadavka sa potom odráža v štruktúre študijných programov a obsahu predmetov, z ktorých sú študijné programy zostavené. Úspešnosť uvedenej zmeny je podmienená aj zmenou procesualnej stránky vzdelávania, jeho metód a metodických postupov.

Kvalitatívne zmeny obsahu a procesu výučby vyvolávajú nové požiadavky na miesto a úlohu vysokoškolského učiteľa, na jeho odbornú a pedagogickú kvalifikáciu. Tieto zmeny vyžadujú časovo náročnejšiu obsahovú a metodickú prípravu na realizáciu jednotlivých základných foriem výučby.

3. Tvorba študijných programov

³ SEKNIČKA, J., BLAŽEK, V.: Edukačná činnosť katedier III. Bratislava, APZ, 2003, s. 28.

Tvorba študijných programov predstavuje náročný proces, ktorého rámcový obsah je stanovený zákonom a na neho nadväzujúcimi vyhláškami ministerstva školstva.

Zákon o vysokých školách zaviedol povinnosť od akademického roku 2005/2006 prijímať študentov len na nové študijné programy trojstupňového vysokoškolského vzdelávania na základe kreditového systému štúdia – ECTS (European Credit Transfer System) v novej sústave študijných odborov zriadených podľa medzinárodnej klasifikácie študijných odborov ISCED (International Standard Classification of Education). Z toho vyplynula povinnosť koncipovať študijné programy v súlade s týmito novými požiadavkami.

Znamená to, že študijné programy môžu byť koncipované len v rámci študijných odborov obsiahnutých v Sústave študijných odborov, ktorú spracovalo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky. Tieto študijné odbory sú podrobne opísané. Opis každého študijného odboru tvorí charakteristika obsahu študijného odboru pre jednotlivé stupne vysokoškolského vzdelávania, pre ktoré je študijný odbor určený. Súčasťami obsahu študijného odboru je vymedzenie odborného profilu absolventa, jeho teoretických vedomostí, praktických schopností a zručností a doplňujúcich vedomostí, schopností a zručností. Ďalej je súčasťou obsahu vymedzenie jadra znalostí, kde sú uvedené nosné a ďalšie témy jadra znalostí. Uvedené témy musia byť súčasťou obsahu každého študijného programu v danom študijnom odbore. Študijný program teda musí pokrývať celý obsah študijného odboru.

Pri tvorbe študijného programu je potrebné predovšetkým spresniť profil absolventa a určiť stupeň, na ktorom bude realizovaný. Ďalším krokom je výber predmetov v súlade s obsahom študijného odboru, ktoré zabezpečia naplnenie daného študijného programu. Konkrétny profil absolventa vytvára predpoklady pre výber predmetov, ich zaradenie (povinné, povinne voliteľné a výberové), počet pridelených kreditov a časové dotácie na ich výučbu.

Pre jednotlivé predmety je nutné stanovenie výchovno-vzdelávacích cieľov. Od týchto cieľov sa potom odvíja vlastný vnútorný obsah každého predmetu. Pri voľbe obsahu predmetu je nutné rešpektovať určité kritériá:

- vedeckosť obsahu - aby jeho základ tvorili najnovšie poznatky vedy,
- ucelenosť obsahu – aby umožňoval vytvorenie ucelenej predstavy v odbore vedy, ktorá je základom predmetu,
- teoretický a praktický význam (dôležitosť) obsahu – výber hlavných častí učiva dostatočných pre osvojenie teórie a pre realizáciu praktických činností,
- zhoda obsahu s reálnymi poznávacími možnosťami študentov,
- zhoda obsahu predmetu s obsahom predmetov na iných vysokoškolských inštitúciách, ktorá zabezpečuje jeho porovnateľnosť, ako predpoklad pre mobilitu študentov,

- zhoda obsahu predmetu s potrebou zabezpečenia materiálnej vyučovacej a výcvikovej základne pre jeho osvojovanie.⁴

Pri výbere obsahu predmetov je žiaduce aj zohľadňovať medzipredmetové vzťahy. Je to dôležité pre vylúčenie možnosti opakovania rovnakého obsahu učiva v rôznych predmetoch. Svoj význam to má aj pre zabezpečenie nadväznosti predmetov v študijnom programe a nadväznosti predmetov v študijných programoch pre jednotlivé stupne vysokoškolského vzdelávania.

Súčasne s tvorbou študijných programov je dôležité vytvárať aj predpoklady pre ich realizáciu. Medzi takéto predpoklady možno zaradiť vytvorenie systému kontroly a hodnotenia absolvovaných častí študijného programu. Nezanedbateľný význam má aj zabezpečenie študijnej literatúry a činnosť knižnice a študovni. Potrebné je aj vytvorenie organizačných a administratívnych predpokladov.

Pri tvorbe a realizácii študijných programov je okrem iného potrebné rozvíjať u študentov aj schopnosti potrebné pre uplatnenie sa po absolvovaní školy. Ide o nasledovné:

- komunikačné schopnosti a spôsobilosti, to znamená ústne a písomne sa vyjadrovať, vysvetľovať, čítať s porozumením, vyhľadávať, uchovávať a používať, komunikovať informácie, tvoriť informácie a to aj v cudzích jazykoch,
- personálne a interpersonálne schopnosti - obsahujú spôsobilosti sebazdokonaľovania a výkonnosti, schopnosti racionálne a samostatne sa celý život vzdelávať, učiť sa, kontrolovať, regulovať svoje správanie, patrí sem sebatvorba, tvorba progresívnych medziludských vzťahov, schopnosť pracovať v tíme, preberanie zodpovednosti, schopnosti starať sa o svoje zdravie a životné prostredie, byť tolerantným, rešpektovať všeludské etické hodnoty, uznávanie ľudských práv a slobôd, a i.,
- schopnosti tvorivo a kriticky riešiť problémy, identifikovať ich, analyzovať, navrhovať riešenia, spätnoväzobne ich zhodnocovať a učiť sa z nich, vedieť pracovať aj v náročných, záťažových podmienkach,
- pracovať s modernými informačnými technológiami, zručnosti pracovať s osobným počítačom, internetom, využívať rozličné informačné zdroje a informácie v pracovnom aj v mimopracovnom čase, v odbornom a prírodovednom vzdelávaní patrí medzi kľúčové kompetencie aj realizácia numerických, symbolických aplikácií,
- formovať občiansku spoločnosť, ide o schopnosť občanov prispievať na miestnej, štátnej, európskej i globálnej úrovni k rozvíjaniu demokratického systému spoločnosti, k trvale udržateľnému hospodárskemu a sociálnemu

⁴ SEKNIČKA, J., BLAŽEK, V.: Edukačná činnosť katedier III. Bratislava, APZ, 2003, s. 36.

rozvoju štátu so zodpovednosťou voči životnému prostrediu a zachovaniu života na zemi.⁵

Záver

Tvorba študijných programov vysokoškolského vzdelávania a ich realizácia sú zložité procesy. Od ich kvality závisí úroveň absolventov týchto programov a ich schopnosť uplatniť sa v spoločenskej praxi a byť prínosom pre činnosť konkrétnych organizácií a pre celospoločenský rozvoj.

Kľúčové slová

vysokoškolské vzdelávanie, študijné odbory, študijné programy, tvorba študijných programov

Literatúra

1. *Zákon NR SR č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov.* Dostupné na internete: http://www.minedu.sk/data/USERDATA/Legislativa/Zakony/2002_131.pdf.
2. *Koncepcia rozvoja výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15-20 rokov (projekt „Milénium“).* Dostupná na internete: <http://www.soupcabajskanr.edu.sk/texty/milenium.doc>
3. *Sústava študijných odborov.* Dostupná na internete: <http://www.akredkom.sk>.
4. *Kritériá akreditácie študijných programov vysokoškolského vzdelávania.* Dostupné na internete: <http://www.akredkom.sk>.
5. SEKNIČKA, J., BLAŽEK, V.: *Edukačná činnosť katedier III.* Bratislava, APZ 2003. 75 s. ISBN: 80-8054-294-5.

Summary

Fundamentals of study programmes creation. General goals of education. The creation of study programmes for university education.

⁵ Koncepcia rozvoja výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15-20 rokov (projekt „Milénium“). Dostupná na internete: <http://www.soupcabajskanr.edu.sk/texty/milenium.doc>, s. 14.

Adresa autora

doc. Ing. Jan Kráčmar, CSc.
Katedra manažmentu
Fakulta podnikového manažmentu
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska 1/b, 852 35 Bratislava
Slovensko
Tel.: +0421(0)2 / 67295620
E-mail: kracmar@euba.sk